

Для определения отношения исследуемых несовершеннолетних правонарушителей с разной степенью перевоспитания к значимым понятиям, а именно, закон, дисциплина, моя жизнь, будущее, настоящее, прошлое использовался цветовой тест отношения. Полученные данные свидетельствуют, что формальные признаки перевоспитания не всегда совпадают с положительным отношением правонарушителей к самому процессу перевоспитания.

Ключевые слова: несовершеннолетние правонарушители, перевоспитание, закон, дисциплина, цветовой тест отношений.

УДК 159.9.019:355.514

Ігор Іванович ПРИХОДЬКО,

доктор психологічних наук, професор,
начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності
Національної гвардії України
Національної академії Національної гвардії України (м. Харків);
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4484-9781>

ПРОФІЛАКТИКА БОЙОВОГО СТРЕСУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Запропонована система профілактики бойового стресу у військовослужбовців включає комплекс психопрофілактичних і психодіагностичних заходів, направлених на вивчення та розвиток у особового складу професійно важливих психологічних якостей, підтримання позитивних психічних станів, необхідних для успішного виконання бойових завдань в екстремальних умовах, збереження високого рівня психологічної безпеки та психічного здоров'я.

Ключові слова: екстремальна діяльність, бойовий стрес, комбатанти.

У зв'язку з останніми подіями, пов'язаними з захистом територіальної цілісності нашої держави, сили безпеки й оборони України проводять широкомасштабну антитерористичну операцію (АТО) на сході країни, у ході якої задіяні десятки тисяч військовослужбовців. Значимість впливу на психіку військовослужбовця та можливий розвиток наслідків переживання травматичних подій визначаються: різними факторами бойової обстановки;

індивідуально-психологічними особливостями та властивостями особистості; рівнем професійної та психологічної підготовки до ведення бойових дій; характером і рівнем мотивації військово-службовця та підрозділу в цілому до ведення бойових дій; особливостями сприйняття місця та ролі бойових дій у сучасній історії України й їхній вплив на подальшу життєдіяльність військово-службовця, а також багато інших зовнішніх і внутрішніх факторів.

Відзначимо, що на сьогодні остаточно не визначений понятійний апарат категорії «бойовий стрес», залежно від області проведених досліджень (медицина, біологія, психологія, соціологія, інші суспільні науки) існує велика кількість визначень даної категорії. Проведений аналіз наукової літератури, теоретико-методологічні та емпіричні дослідження *бойового стресу* дозволили запропонувати власне визначення даної категорії, під яким ми розуміємо процес впливу факторів бойової обстановки на психіку військовослужбовця, що супроводжується зниженням рівня психологічної безпеки особистості та появою неспецифічних доклінічних психологічних проявів, які у сукупності уявляються поняттям «бойова психологічна травма особистості» або сягають специфічних нозологічних ознак психічних розладів, об'єднаних у категорію «бойова психічна травма».

Система профілактики та контролю бойового стресу у військовослужбовців складається з комплексу конкретних заходів психологічної роботи, що проводиться на трьох етапах: підготовчому (перед від'їздом у район виконання службово-бойових завдань (СБЗ) у зону АТО); безпосереднє виконання СБЗ у зоні проведення АТО; завершальному (після виконання СБЗ при поверненні в пункт постійної дислокації (ППД)).

На першому етапі проводяться такі основні заходи психологічної роботи:

1. Психологічна підготовка:

– навчання особового складу розпізнаванню основних ознак негативних психічних реакцій та станів; можливість виникнення негативних психічних наслідків бойової діяльності у майбутньому та шляхів їх подолання; аутогенним способам психологічної підтримки, прийомам самоконтролю та саморегуляції психоемоційного стану; прийомам першої психологічної само- та взаємодопомоги;

– використання психологічної смуги перешкод у рамках проведення занять з бойової та спеціальної підготовки;

– у пунктах постійної дислокації на вибір проводяться авторські тренінги «Формування психологічної готовності до екстремальної діяльності» [1, с. 60], «Формування та відновлення психологічної безпеки особистості» [1, с. 116], «Мотиваційні ресурси життєстійкості» [1, с. 231], «Формування психологічної готовності до ризику» [2, с. 191];

– у польових умовах психологічний тренінг «Створення команди» для об'єднання колективу, проведення групової роботи, надання взаємодопомоги.

2. Перевірка психологічної готовності до виконання СБЗ у районі АТО проводиться (за наявності часу) в ППД в автоматизованому режимі психодіагностика військовослужбовців з метою визначення психологічної готовності до екстремальної діяльності, ризику. Для цього в науково-дослідному центрі НА НГУ розроблений автоматизований психодіагностичний мультикомплекс «Психодіагностика», складовими якого є субкомплекси «Професійний психологічний відбір» для визначення психологічного профілю особистості, «Психологічна готовність особистості до екстремальної діяльності», «Психологічна готовність особистості до ризику» [3]. За результатами проведеної роботи психологами даються рекомендації командирам підрозділів по формуванню складу взводних опорних пунктів, блокпостів, військових нарядів, варт, екіпажів бойових машин та ін.

При ліміті часу для визначення психологічної готовності особового складу до виконання СБЗ в АТО може проводитися експрес-діагностика вже в польових умовах. Для цього в НДЦ розроблені експрес-методики «Психологічна готовність особистості до екстремальної діяльності» і «Психологічна готовність особистості до ризику» [2, с. 146]. Перша містить 25 тверджень, досить 5 хвилин для заповнення, на обробку результатів витрачається до 1 хв./люд., інтерпретація проводиться за такими шкалами: «Мотивація обов'язком»; «Професійна стійкість»; «Взаємодопомога та довіра»; «Професійна компетентність»; «Вольове зусилля». Вираховується загальний показник психологічної готовності особистості до екстремальної діяльності.

Експрес-методика «Психологічна готовність особистості до ризику» містить 32 твердження, до 5 хвилин для її проведення,

на обробку до 1 хв./люд., інтерпретація проводиться по таким шкалам: «Здатність до вольового зусилля»; «Військове товариство»; «Професійна ідентичність»; «Самовладання». Також вираховується загальний показник психологічної готовності особистості до ризику. Відзначимо, що в процесі розробки цих методик була проведена їхня відповідна стандартизація, апробація та практична реалізація.

По завершенню даної роботи психологами даються рекомендації командирам по формуванню складу підрозділів: військовослужбовців з високим і середнім рівнем психологічної готовності до екстремальної діяльності, ризику рекомендується використовувати в бойових підрозділах, з низьким рівнем – у небойових (тилових) підрозділах, також з останніми проводиться цільова психологічна допідготовка та надалі відбувається спостереження молодшими командирами за їхньою діяльністю.

Список бібліографічних посилань

1. Професійно-психологічний тренінг військовослужбовців Національної гвардії України : монографія / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. ; за заг. ред. І. І. Приходька. Харків : НА НГУ, 2016. 281 с.

2. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : монографія / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. Харків : НА НГУ, 2017. 308 с.

3. Автоматизований психодіагностичний комплекс визначення професійної придатності кандидатів на військову службу у внутрішні війська МВС України і навчання у ВВНЗ МВС України : монографія / І. В. Воробйова, І. І. Приходько, С. Т. Полторака та ін. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2012. 297 с.

Одержано 14.03.2018

Предложенная система профилактики боевого стресса у военнослужащих включает комплекс психопрофилактических и психодиагностических мероприятий, направленных на изучение и развитие у личного состава профессионально важных психологических качеств, поддержание позитивных психических состояний, необходимых для успешного выполнения боевых задач в экстремальных условиях, сохранения высокого уровня психологической безопасности и психического здоровья.

Ключевые слова: экстремальная деятельность, боевой стресс, комбатанты.